

Використана література:

1. Ботвинников А. Д. Об актуальных вопросах методики обучения черчению : пособие для учителей. – М. : Просвещение, 1977. – 191 с.
2. Хаскин А. М. Черчение. – Киев : Высшая школа, 1975.

Олефіренко Т. О. Теоретические и методические аспекты изучения сечений в школе.

Статья посвящена повышению эффективности изучения сечений на уроках черчения учениками 8-9 классов общеобразовательных учебных заведений. Проанализированы и выявлены характерные ошибки, которые допускаются учениками во время выполнения сечений. Рассмотрены отдельные подходы, которые помогают дальнейшему совершенствованию методики обучения черчения.

Ключевые слова: сечение, разрез, графическая подготовка, графическая деятельность.

Olefrenko T. O. Theoretical studies and methods aspects school cross section.

Article devoted to improvement of study sections at drawing lessons pupils 9.8 grade schools. Analysed and found typical mistakes students during cuts. The special approaches that help to further improve methods of teaching drawing.

Keywords: cut, cutting, graphic preparation, graphic activity.

Періг І. М.

Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ДИДАКТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УНІВЕРСИТЕТІ

У статті розглянуто явище педагогічної майстерності викладача вищої школи, його особливості і структуру. Запропоновано анкету “Викладач очима студентів” як один із діагностичних інструментаріїв вивчення рівня педагогічної майстерності.

Ключові поняття: педагогічна майстерність, професійна компетентність, професіоналізм, педагогічні здібності

В епоху новітніх інформаційних технологій, в період розвитку дистанційного навчання, пріоритетним джерелом систематизованої передачі знань, їх незамінним ретранслятором є викладач, який забезпечує високу якість освіти. Це зумовлює потребу педагога в постійному самовдосконаленні, саморозвиткові, підвищенні своєї професійної майстерності. У контексті цієї проблеми особливий інтерес становить формування педагогічної майстерності.

На сучасному етапі розвитку освіти вищому навчальному закладу потрібен викладач лабільний, спроможний до саморозвитку й самовизначення в ситуації, яка постійно змінюється, відкритий до соціального замовлення освіти, готовий до самовдосконалення, якісної, майстерної реалізації знань, умінь та навичок у професійній діяльності.

Проблема формування професійно-педагогічної майстерності педагога є широко досліджуваною в сучасній психолого-педагогічній літературі. Науковцями досліджено різні аспекти соціально-професійного становлення особистості педагога, а саме: проблеми формування соціальної та професійної зрілості вчителя (І. А. Зязюн, М. П. Лебедик, О. В. Михайлов, В. В. Радул та ін.); професійна майстерність вчителя (В. І. Авершин, Ю. Л. Баланюк, І. А. Зязюн, М. В. Євтух, І. Є. Синиця, І. Т. Федоренко, І. І. Чернокозов, Л. Л. Хоружая, С. О. Шмаков та ін.); професійна активність (Л. А. Аврамчук, Ю. А. Мислевський, Л. Онищук, С. Щербина та ін.); проблеми професійного самовдосконалення педагога (І. А. Зязюн, С. Б. Єлканов, Л. В. Кондрашова, М. І. Сметанський, Н. Г. Ничкало, В. О. Мартиненко, С. О. Сисоєва, В. О. Сухомлинський

та ін.); педагогічні умови формування професійної культури вчителя (Ж. Л. Вітлін, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало, Н. Б. Крилова); формування педагогічної культури (О. В. Барабаншиков, О. В. Бондаревська, М. М. Букач, О. Б. Гармаш, Т. В. Іванова, І. Ф. Ісаєв, О. П. Рудницька).

Метою статті є визначити сутність поняття “педагогічна майстерність”, виділити головні складові майстерності педагога, запропонувати анкету “Викладач очима студентів” як метод дослідження компетентності викладача.

Показниками успішної професійної діяльності викладача є комплекс таких взаємопов'язаних характеристик, як: професійна компетентність, професіоналізм, педагогічна майстерність, педагогічні здібності, між якими прослідкуємо зв'язок.

Підвалиною професійної майстерності є професійна компетентність, яка визначається базовими знаннями та вміннями педагога, його ціннісним орієнтирами, мотивами діяльності, розумінням себе у світі і світу навколо себе, стилем взаємодії з оточуючими [3, с. 74].

У вітчизняній науковій літературі до поняття компетентності в основному включають певну сукупність знань, рівень умінь і певний досвід їх використання.

Бути компетентним – значить уміти мобілізувати у даній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності.

Компетентність визначається як властивість особистості і підрозділяється на декілька видів (Н. В. Кузьміна), на яких базується зрілість людини в професійній діяльності (А. К. Маркова):

– соціально-психологічну компетентність, яка визначається як властивість індивіда ефективно взаємодіяти з людьми, які її оточують в системі міжособистісних відносин;

– комунікативна компетентність – конгломерат знань, вербальних і невербальних умінь та навиків спілкування;

– професійно-педагогічна компетентність, як здатність до продуктивного спілкування в умовах, які визначені педагогічною системою.

Основними елементами професійно-педагогічної компетентності є наступні:

1. Спеціальна і професійна компетентність в сфері дисципліни, яка викладається.

2. Методична компетентність в сфері способів формування знань, умінь та навичок.

3. Соціально-психологічна компетентність в сфері процесів спілкування.

4. Диференційно-психологічна компетентність в сфері мотивів, здібностей, спрямованості.

5. Аутопсихологічна компетентність в сфері достоїнств та недоліків своєї діяльності і особистості.

Загалом професійна компетентність педагога представлена як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь і значимих особистісних властивостей, які обумовлюють готовність до актуального виконання педагогічної діяльності.

Таким чином, професійну компетентність педагога вищої школи можна визначити як сукупність діяльнісно-рольових і особистісних характеристик викладача, що забезпечує ефективне виконання ним завдань і обов'язків педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі, є мірою й основним критерієм його відповідності професійній діяльності.

Основними діяльнісно-рольовими компонентами професійної компетентності викладача вищого навчального закладу, які представлені в стандартах вищої освіти, визначені професійні знання, вміння і навички.

Поняття професіоналізму в психолого-педагогічній літературі розглядається як майстерність (С. І. Іванова), певний рівень майстерності (Ю. К. Бабанський), ототожнюється з поняттям “самоосвіта” та самовиховання (К. Лівітан).

В структурі професійної педагогічної діяльності можна виділити три складових компонента: професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення. Відсутність одного з них у діяльності викладача вищої школи свідчить про несформованість педагогічного професіоналізму.

Професійну діяльність педагога вищої школи характеризує і таке поняття як “педагогічна майстерність”. В українському педагогічному словнику педагогічна майстерність визначається як характеристика високого рівня педагогічної діяльності, який ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція й професійно значимі особистісні риси і якості.

На думку Н. В. Кузьміної, поняття майстерності відноситься до сукупності вмінь, які роблять процес діяльності своєрідним, індивідуальним. Вищим проявом педагогічної майстерності є педагогічне мистецтво, педагогічна творчість.

Педагогічна майстерність включає:

– особистісний компонент, як єдність мотиваційно-ціннісної складової (професійно-педагогічної направленості) і індивідуально-психологічних особливостей (загальних і професійно-педагогічних здібностей);

– інформаційно-теоретичний компонент: спеціальні, методологічні, психолого-педагогічні знання;

– діяльнісний компонент, який поєднує педагогічну технологію та техніку.

Фундатором вивчення проблеми педагогічної майстерності вчителя в системі середньої та вищої освіти в Україні став академік АПН України І. А. Зязюн. Дослідник розглядає сутність педагогічної майстерності з різних сторін: як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості педагога (за умови, що ми характеризуємо психологічний механізм успішної діяльності) тощо. Власне “педагогічну майстерність” автор характеризує як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [2, с. 30].

За визначенням І. А. Зязюна, педагогічна майстерність – це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога. Її складовими є:

- 1) гуманістична спрямованість;
- 2) професійні знання;
- 3) педагогічні здібності;
- 4) педагогічна техніка.

Гуманістична спрямованість (ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації) – орієнтація людини на іншого як на суб’єкта, який має право на самовираження, свободу поведінки і самореалізацію.

Професійні знання – знання з предмета викладання і методики викладання його, вільне володіння професійно необхідним змістом і способами передавання його навчальній аудиторії.

Педагогічні здібності – передбачають наявність високої працездатності і показників емоційної стабільності людини, динамічність особистості, її високорозвинутий інтелектуальний потенціал, креативність (творчість), що дає змогу працювати швидко і продуктивно з інформацією будь-якої природи, а також наявність здатності до позитивного прогнозування, перцептивних (розуміння інших) здібностей і комунікативних вмінь (вміння планувати і розгортати план спілкування, “мовленнєві здібності”, “мовне чуття” тощо).

Використовуючи дані психолого-педагогічних досліджень, можна виділити ряд компонентів у структурі педагогічної майстерності педагога [1]:

1. Дидактичні здібності – здатність доступно і зрозуміло передавати студентам навчальний матеріал, викликати інтерес до предмета, збуджувати у студентів активну

самостійну думку.

2. Академічні здібності – здібності до відповідної галузі науки.

Здібний педагог повинен володіти предметом не тільки в обсязі навчального курсу, а значно ширше і глибше, постійно стежити за новинками у своїй галузі, абсолютно вільно володіти матеріалом, виявляти до нього великий інтерес, виконувати наукову роботу, впроваджувати сучасні новітні методики викладання, активно застосовувати в навчальному процесі технічні засоби навчання, Інтернет, комп'ютерні технології та програми.

3. Перцептивні здібності – здатність проникати у внутрішній світ особистості, психологічна спостережливість, пов'язана з тонким розумінням особистості студента і його тимчасових психічних станів. Умілий викладач за незначними ознаками, ледь помітними зовнішніми проявами має уловлювати найменші зміни у внутрішньому стані студента, вміло застосовувати у процесі викладання індивідуальний та диференційований підхід.

4. Мовні здібності – уміння ясно і чітко висловлювати свої думки і почуття засобами мови, а також міміки і пантоміміки. Це одна з найважливіших здібностей у професії педагога, тому що в учбовому процесі передача інформації носить в основному словесний характер. Мова умілого вчителя на уроці повинна бути завжди звернена до студентів. Чи він повідомляє новий матеріал, чи коментує чийсь відповідь, чи виражає схвалення або осуд.

5. Організаторські здібності – це, по-перше, здатність організувати студентський колектив, згуртувати його, надихнути на виконання важливих завдань і, по-друге, здібності правильно організувати свою власну роботу.

Організація власної роботи передбачає уміння правильно планувати і самому контролювати її.

6. Здатність до розподілу уваги одночасно між декількома видами діяльності має особливе значення. Здібний, досвідчений педагог повинен уважно стежити за змістом і формою викладу матеріалу, за розгортанням своєї думки (або думки студента), одночасно тримати в полі зору всіх студентів, вчасно реагувати на ознаки стомлення, неухважності, нерозуміння, помічати усі випадки порушення дисципліни і, нарешті, стежити за власною поведінкою (позою, мімікою і пантомімікою, ходом). Недосвідчений викладач, нерідко захоплюючись викладом матеріалу, не помічає в цей час студентів, а якщо намагається уважно спостерігати за ними, то втрачає при цьому логіку викладу.

7. Комунікативні здібності – здібності до спілкування зі студентами, уміння знайти до них правильний підхід, налагодити з ними доцільні з педагогічного погляду взаємини, педагогічний такт.

Педагогічна техніка (форма організації поведінки) – система добре відпрацьованих професійних навичок і вмінь: інтелектуальних, поведінкових і комунікативних, завдяки яким педагог-професіонал виконує професійну роботу швидко і чітко, максимально результативно витрачаючи мінімум часу та зусиль.

Інформативним діагностичним інструментарієм вивчення рівнів творчої педагогічної діяльності викладача, як зазначає С. О. Сисоєва, [5, с. 46] є: технологічні карти спостереження та самоспостереження діяльності вчителя; пам'ятки для вивчення та самовивчення творчих аспектів діяльності вчителя у кожній підсистемі, анкети для опитування і самоопитування, анкети для оцінювання і самооцінювання, пам'ятки для аналізу, самоаналізу і самовивчення досвіду, комп'ютерні програми по узагальненню та аналізу досвіду роботи вчителя, визначенню рівня його творчої діяльності.

Відповідно до структури педагогічної майстерності за І. А. Зязюном, робочою групою кафедри “Психології у виробничій сфері” Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя була складена і апробована анкета “Викладач очима студента”, застосування якої може удосконалити дидактичний процес в ВНЗ. Пропонуємо її до вашої уваги (рис. 1).

АНКЕТА „Викладач очима студента”

Шановні студенти! З метою рейтингового визначення якості професійної діяльності викладачів запрошуємо Вас взяти участь в письмовому опитуванні.

Для цього Вам необхідно оцінити показники педагогічної майстерності викладача

(прізвище, ім'я, по батькові)

за 12-ти бальною шкалою (таблиця 1). Бали проставляйте в таблиці 2 навпроти оцінюваних вмінь, навичок та якостей викладача. Слід оцінювати кожен показник окремим балом. Наприклад, балом 9, а не 7-9.

Будьте щирими. Від об'єктивності ваших оцінок залежить підвищення якості викладання і навчання та оптимізація навчально-виховного процесу в нашому університеті.

Анкета анонімна, тому своє прізвище вказувати не потрібно.

Заздалегідь вдячні за співпрацю!

Таблиця 1

Шкала оцінок

Рівень	Незадовільний	Недостатній	Задовільний	Добрий	Відмінний
Бал	0	1-3	4-6	7-9	10-12

Таблиця 2

Оцінювання показників педагогічної майстерності

№ з/п	Показник (знання, вміння, навички та якості викладача)	Бали
1.	Володіння навчальним матеріалом	
2.	Доступне пояснення матеріалу	
3.	Дотримання логічної послідовності у викладенні матеріалу	
4.	Орієнтування на практичне використання знань в майбутній професії	
5.	Творчий підхід у педагогічній діяльності	
6.	Емоційна стійкість	
7.	Вміння зацікавити предметом	
8.	Комунікативність та налагодження взаємин із студентською аудиторією	
9.	Об'єктивність в оцінюванні знань студентів	
10.	Вчасне інформування про результати перевірених робіт	
11.	Демонстрування культури мови, володіння риторикою, оптимальним темпом викладання	
12.	Застосування інноваційних методів навчання	
13.	Дотримання моральних норм поведінки	
14.	Адекватна вимогливість до знань студентів	
15.	Індивідуальний підхід до студента	
16.	Добррозичливість і повага до студентів	

Ваші додаткові показники оцінювання якості викладача

Дякуємо! Бажаємо успіхів!

Рис. 1. Бланк анкети “Викладач очима студентів”

Запитання № 1-4 зорієнтовані на вивчення професійних знань педагога, № 5-8 – педагогічні здібності, № 9-12 – педагогічну техніку, № 13-16 – на гуманістичну спрямованість.

Загальна оцінка педагогічної майстерності (ПМ) викладача студентами вираховується за формулою визначення середнього арифметичного:

(1)

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n x_k,$$

де $\bar{x}$ – середнє арифметичне значення показників; n – кількість досліджуваних якостей; x_k – часткові значення показників.

Висновки.

Проблема педагогічної майстерності є у центрі уваги вчених-педагогів та психологів, викладачів-практиків. Від того наскільки високим є рівень професійної майстерності педагога, залежить кінцевий результат навчального процесу. У свою чергу, розвиток педагогічної майстерності викладача тісно корелює з його ставленням до себе, вимогами до своєї діяльності, особистісними якостями.

Можна вивчити свій фаховий предмет, можна мати систему психолого-педагогічних знань, але це не забезпечить відповідної майстерності. Майстром стає той, хто прагне цього, хто працює, хто осмислює власну діяльність, бо як стверджував К. Д. Ушинський, “передається думка, виведена з досвіду, але не сам досвід”.

Використана література:

1. Галузяк В. М. Педагогіка / Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. – Вінниця : “Логос”, 2000. – 200 с.
2. Педагогічна майстерність / [за ред. Зязюна І. А.]. – К. : Вища школа, 1997. – С. 30-49.
3. Педагогическая психология : [учеб. для студ. высш. учеб. заведений / под ред. Н. В. Ключевой]. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 400 с.
4. Психология и педагогика : [учебное пособие / под редакцией А. А. Бодалева, В. И. Жукова, Л. Г. Лаптева, В. А. Слостенина]. – М. : Институт Психотерапии, 2002. – 585 с.
5. Сисоєва С. О. Технологія дослідження творчої педагогічної діяльності вчителя / С. О. Сисоєва // Педагогічні технології: наука – практиці : навчально-методичний щорічник. – К. : ВПОР, 2002. – Вип. 1. – 281 с.

Периг И. М. Профессиональное мастерство преподавателя как условие эффективного дидактического процесса в университете.

В статье рассмотрено явление педагогического мастерства преподавателя высшей школы, его особенности и структуру. Предложено анкету “Преподаватель глазами студентов” как один из диагностических инструментов изучения уровня педагогического мастерства.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная компетентность, профессионализм, педагогические способности.

Perig I. M. Professional skill as a teacher effective didactic process at the university.

Abstract The article analyzes the phenomenon of pedagogical skills of teachers of high school, its features and structure. A questionnaire “Teacher Student Eyes” as a diagnostic to study the level of teacher skills.

Keywords: pedagogical trade, professional competence, professionalism, pedagogical capabilities